

Кіцен Наталія Валентинівна
канд. юрид. наук, доцент кафедри кримінальної юстиції
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню проблем правових гарантій виконання судових рішень в Україні. На основі здійсненого дослідження обґрунтовано і сформульовано положення, висновки і пропозиції, які є новими для науки кримінально-процесуального, кримінального права і криминології, або наділені істотними ознаками наукової новизни.

Ключові слова: кримінальне провадження, виконання судових рішень, правові гарантії, кримінальна відповідальність.

Статья посвящена исследованию проблем правовых гарантий выполнения судебных решений в Украине. На основе проведенного исследования обоснованно и сформулировано положение, выводы и предложения, которые являются новыми для науки уголовно-процессуального, уголовного права и криминологии, или наделены существенными признаками научной новизны.

Ключевые слова: уголовное производство, исполнение судебных решений, правовые гарантии, уголовная ответственность.

The article is devoted to the research of problems of legal guarantees of execution of court decisions in Ukraine. On the basis of the research carried out, the provisions, conclusions and proposals that are new to the science of criminal-procedural, criminal law and criminology, or are endowed with essential features of scientific novelty are substantiated and formulated.

Key words: criminal proceedings, enforcement of judgments, legal guarantees, criminal liability.

Постановка проблеми. Питання забезпечення належного порядку виконання судових рішень на сьогодні є одним із найбільш проблемних у правозастосуванні. У ч. 5 ст. 124 Конституції України визначено, що «судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України». В юридичній науці поширеним є визначення правосуддя як діяльності суду, здійснюваної у формі цивільного, адміністративного, кримінального, господарського та конституційного судочинства, яка проходить у встановлених законом процесуальних формах у судових засіданнях за участю сторін та інших учасників процесу й полягає у встановленні фактичних обставин справи та з'ясуванні істини у розглянутій справі шляхом дослідження доказів, що закінчується ухваленням рішення у справі із застосуванням норм відповідного матеріального закону. Таким чином, виконання судового рішення є кінцевим етапом правосуддя та забезпечує реалізацію встановлених у судовому рішенні юридичних фактів.

Аналіз дослідження даної проблеми. У науці кримінального права та процесу питання відповідальності за невиконання судових рішень, в тому числі судових рішень у кримінальному провадженні, були предметом дослідження багатьох науковців, серед яких можна виокремити наукові праці П. П. Андрушка, М. І. Бажанова, І. А. Вартилицької, П. А. Вороб'я, В. А. Головчука, О. М. Джужи, М. І. Мельника, А. В. Савченка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація, М. І. Хавронюка та інших. Проте, дослідження питання правових гарантій виконання судових рішень у кримінальному провадженні, не проводилось.

Метою статті є комплексна розробка проблеми правових гарантій виконання судових рішень в Україні, правовий аналіз системи кримінально-правової охорони виконання судових рішень у кримінальному провадженні; проблеми невиконання судових рішень в Україні та шляхи її вирішення; визнання і

виконання іноземних судових рішень у кримінальному процесі України.

Виклад основного матеріалу. Гарантії реалізації механізму виконання остаточних судових рішень забезпечується як врегульованим нормами права порядком добровільного або примусового їх виконання (Закон України «Про виконавче провадження», Кримінальний виконавчий кодекс України), так і встановленням юридичної відповідальності, у тому числі кримінальної, за невиконання судових рішень.

Зазначимо, що в законодавстві України про кримінальну відповідальність створена та закріплена система кримінально-правової охорони порядку виконання судових рішень судів усіх юрисдикцій, складовою якої є відповідна система охорони кримінально-правовими засобами порядку виконання судових рішень, постановлених у кримінальному провадженні в порядку Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року (КПК 1960 року) та Кримінального процесуального кодексу 2012 року (КПК).

Протягом століть правові гарантії виконання судових рішень змінювались поступово, залежно від розвитку судової системи та правосуддя взагалі. Дослідження історичного аспекту виконання судового рішення на українських землях засвідчує тенденцію до удосконалення правових гарантій виконання судових рішень.

Правові гарантії являють собою одну з основних та, напевне, найбільших ланок правового механізму забезпечення прав громадян. Саме гарантії несуть у собі матеріальні передумови та процедурні аспекти реалізації, охорони та захисту прав громадян у сфері виконання судових рішень, забезпечують перехід існуючих у державі загальних можливостей до площини реальної дійсності окремих громадян.

На жаль, сьогодні «гарантії» нашої держави у сфері виконання судових рішень не містять насправді дієвих механізмів їх реалізації. Тому враховуючи всі особливості виконання судових рішень в рамках законів, на нашу думку, наразі можливість захисту своїх прав через ЄСПЛ є більш

прийнятною, прозорою та ефективною для отримання позитивного результату.

Система кримінально-правової охорони порядку виконання судових рішень у кримінальному провадженні є складовою частиною системи кримінально-правової охорони порядку виконання судових рішень судів усіх юрисдикцій. Така система спрямована законодавчо забезпечити належний порядок виконання судових рішень у кримінальному провадженні такими засобами: шляхом диференціації кримінальної відповідальності за невиконання таких судових рішень в залежності від виду судового рішення; встановлення кримінально-правових наслідків невиконання судових рішень у кримінальному провадженні, що пов'язані з врахуванням цього юридичного факту як підстави для відновлення кримінального провадження за вчинений злочин з подальшим винесенням вироку; наслідки невиконання судового рішення у кримінальному провадженні, пов'язаного з порядком призначення покарання або умовним звільненням від такого, що полягають у направленні особи для подальшого відбування покарання.

Загальнообов'язковість вироку передбачає дві тісно пов'язані вимоги. По-перше, вирок загалом обов'язковий для всіх державних і недержавних підприємств, установ, організацій, посадових, службових осіб і громадян. Ніхто не може вважати для себе необов'язковою ту або іншу частину вироку, ігнорувати чи не враховувати окремі його рішення або формулювання до того часу, доки він у встановленому законом порядку не буде скасований чи змінений. По-друге, всі ті рішення, які містяться у вироку, підлягають беззаперечному виконанню на території всієї України. Без обов'язковості вироку його законна сила набуває формального характеру і втрачає своє реальне значення.

Велика кількість рішень судів не виконуються роками, знижуючи довіру громадян до судової системи зокрема та всього державного механізму загалом. За даними, які були оприлюднені на парламентських слуханнях «Про стан виконання судових рішень в Україні», що відбулися у Верховній Раді України,

сьогодні в нашій державі залишаються невиконаними близько двох третин прийнятих судових рішень! Ця проблема стоїть досить гостро в результаті цілої низки причин, що існують як зі сторони держави так і, в деякій мірі, зі сторони приватних осіб, що звертаються за послугами до суду.

Державі слід внести зміни до Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» таким чином, щоб він охоплював всі остаточні рішення національних судів, а не лише ті, які прийняті після набуття цим законом чинності.

Визнання та виконання іноземних судових рішень може виступати частиною провадження в кримінальних справах (наприклад, при передачі засуджених осіб в країни їхнього громадянства), а також самостійним інститутом, окремим провадженням (наприклад, визнання та виконання рішень міжнародних кримінальних установ).

Аналіз міжнародно-правових документів та спеціальної літератури дозволяє зробити висновок про те, що, реалізуючи досліджувану форму міжнародного співробітництва у сфері кримінального процесу, можливим є визнання та виконання таких рішень: обвинувальних вироків, які набули законної сили (щодо санкцій, які включають позбавлення волі, штрафів та конфіскацій, позбавлення прав; шляхом нагляду за умовно засудженими та умовно звільненими); інших рішень (постанови про утримання особи під вартою; рішення про тимчасовий арешт для послідувочої видачі; рішення про транзит територією третьої держави; рішення про застосування примусових заходів медичного характеру, яке набуло законної сили).

Гарантії виконання судових рішень – це система взаємопов'язаних умов та факторів (обставин, засобів, заходів), що створюються і впроваджуються у суспільне життя державою, які надають громадянам реальну змогу (можливість) вільно і безперешкодно реалізувати свої права, а також звертатися до передбачених законодавством засобів захисту і відновлення цих прав у разі їх порушення.

Поняття «гарантії» охоплює всю сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників, спрямованих на реалізацію прав та

свобод, на усунення можливих перешкод їх повного або належного здійснення.

Як основні види гарантій виділені:

– процесуальні норми, закріплені у них права та обов'язки учасників кримінального провадження. Гарантії прав та законних інтересів осіб, які вступають в кримінально-процесуальні правовідносини з органами, що здійснюють провадження у справі, реалізуються законом шляхом наділення особи суб'єктивними правами та створенням умов, можливостей для їх здійснення в конкретних процесуальних ситуаціях. Крім того, в кримінальному судочинстві одні суб'єктивні права виступають гарантією інших;

– принципи судочинства, які закріплені в правових нормах. Визначення принципів судочинства, що закріплені в правових нормах серед основних гарантій кримінального процесу, є також цілком виправданим, оскільки, будучи основними правовими ідеями, вихідними положеннями, саме вони в конкретних ситуаціях виступають гарантіями прав та законних інтересів особи.

Проте зазначимо, що жоден принцип кримінального процесу, яким важливим він би не був, взятий окремо від інших, не дає адекватного уявлення про те чи інше судочинство. Тому слід говорити про систему принципів (засад) кримінального судочинства, що закріплені у главі 2 нового КПК України;

– кримінально-процесуальна форма. Важливою процесуальною гарантією постає також кримінально-процесуальна форма, під якою розуміється «сукупність процесуальних умов провадження щодо кримінальної справи загалом і кожної слідчої або судової дії» [7, с. 38].

Саме кримінально-процесуальна форма регламентує належний порядок діяльності органів досудового слідства, прокурора, суду та інших учасників кримінального провадження, залучених до процесу; вона завжди повинна бути врегульована кримінально-процесуальним законодавством.

Процесуальна форма забезпечує необхідні умови щодо встановлення істини, вирішення всіх завдань правосуддя, найповнішого здійснення прав і законних інтересів особи.

Результатом порушення кримінально-процесуальної форми є визнання процесуальних дій незаконними і скасування процесуальних рішень у кримінальному провадженні. У судовій практиці склався підхід, за яким не будь-яке порушення вимог кримінально-процесуального закону (а відповідно – і процесуальної форми), а лише істотне, спричиняє скасування процесуального рішення:

– діяльність учасників кримінального судочинства. Зарахування до основних гарантій кримінального процесу діяльності учасників кримінального судочинства здається також вельми обумовленим, оскільки такі процесуальні гарантії, як норми і принципи, лише своїм існуванням не зможуть забезпечити реальне здійснення прав і свобод особи в кримінальному судочинстві. Здійснення під час судочинства забезпечення прав і законних інтересів особи залежить від процесуальної діяльності захисника (адвоката), слідчого, прокурора і суду. Гарантії кримінального процесу безпосередньо пов'язані з діяльністю органів кримінального переслідування з розкриття злочинів, викриття винних у їх вчиненні осіб, притягнення їх до кримінальної відповідальності, суду для визнання особи винною у вчиненні злочину та призначенні йому покарання. До того ж у кримінальному процесі охорона прав завжди розглядається в аспекті встановлених законом форм діяльності органів внутрішніх справ щодо гарантування реалізації цих прав;

– систему перевірки обґрунтованості прийнятих рішень. Оскільки кримінальний процес, як і інший вид людської діяльності, не є досконалим і, в принципі, допускає можливість помилок, як вагома процесуальна гарантія законодавцем передбачена незалежна система перевірки (контролю) законності й обґрунтованості деяких рішень, що приймаються в межах кримінального судочинства [8, с. 122].

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що така система спрямована законодавчо забезпечити належний порядок виконання судових рішень у кримінальному провадженні такими засобами: шляхом диференціації кримінальної відповідальності за невиконання таких судових

рішень в залежності від виду судового рішення; встановлення кримінально-правових наслідків невиконання судових рішень у кримінальному провадженні, що пов'язані з врахуванням цього юридичного факту як підстави для відновлення кримінального провадження за вчинений злочин з подальшим винесенням вироку; наслідки невиконання судового рішення у кримінальному провадженні, пов'язаного з порядком призначенням покарання або умовним звільненням від такого, що полягають у направленні особи для подальшого відбування покарання.

Література:

1. Загальна декларація прав людини [прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року] // Права людини. Міжнародні договори України, декларації; документи. – К., 2012. – 564 с.
2. Європейська Хартія про статус суддів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_236/print 1452778112 829501
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 черв. 1996 р.: станом на 12 берез. 2015 р. – К.: Скіф, 2015. – 48 с.
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 9–13. – Ст. 88.
6. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року // [Електронний ресурс] режим доступу: www.rada.gov.ua
7. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право. Курс лекцій: навч. посіб. / Л. М. Лобойко. – К.: Істина, 2005. – 456 с.
8. Рожнова В. В. Умови належного виконання учасниками кримінального процесу своїх обов'язків // Проблеми розкриття та розслідування злочинів: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 29 березня 2012 р.). – К.: НАВС, 2012. – С. 122-124.